farabi

var mısın ki yok olmaktan korkuyorsun?

İlmin, aydınlanmanın ve anlamın felsefesi

Yayıma Hazırlayan: Mesud Topal

8. BASKI

DESTEK yayınları

DESTEK FELSEFE

"Düşünmek ruhun kendi kendiyle konuşmasıdır..."

Türk bir ailenin çocuğu olarak bin yüz elli yıl önce dünyaya gelen ve hayatı boyunca müzik, felsefe, botanik, matematik ve mantık alanında sayısız eserler kaleme alan Farabi, ilim ve düşün dünyasında "öğretmen" kabul edilen Aristoteles'ten sonra "ikinci öğretmen" kabul edilmiştir.

Sadece filozofları değil, sayısız bilimadamını da derinden etkilemiş, akımların ve icatların ilham kaynağı olmuştur.

Varlıklı bir ailenin ferdi olarak saraya yakın olmasına rağmen siyasi iradeyi tamamen reddedip kendini ilme adamıştır. Günde yalnızca bir öğün yemekle hayatını sürdüren Farabi, zamanının her saniyesini ilimle geçirmeye gayret göstermiştir.

Çünkü Farabi'ye göre insan ilmi aramakla mükelleftir. İlmi bulmak, onu öğrenmek ve onu anlatmak zorundadır.

İlim Çin'de bile olsa kalkıp peşine düşmek gerekir. İnsan ilim için yaşamıyorsa ıstırap içinde, anlamsız ve mutsuz bir ömür geçiriyordur. Çağımız insanının anlamlı ve anlamsız gayretleriyle yüzleşmesi ve yeniden bir yaşam kurgusu inşa etmesi açısından Farabi'nin ilham dolu hayatı ve çalışmaları örnek alınacak niteliktedir.

DESTEK yayınları

₺15
KDV'den muaftır.
www.destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari

www.destekduklan.com
%40 indirimli kitap satış sitesi

ISBN: 978-6053117728

DESTEK YAYINLARI: 1240
FELSEFE: 23

FARABİ / VAR MISIN Kİ YOK OLMAKTAN KORKUYORSUN?
Yayıma Hazırlayan: Mesud Topal

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Felsefe Serisi Yayın Koordinatörü: Özlem Küskü
Son Okuma: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak

Destek Yayınları: Mart 2020 (2.000 Adet)
3.-8. Baskı: Mayıs 2020
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-772-8

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkan.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 40200
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

farabi

var mısın ki yok olmaktan korkuyorsun?

İlmin, aydınlanmanın ve anlamın felsefesi

Yayıma Hazırlayan: Mesud Topal

DESTEK yayınları

Farabi kimdir?

Asıl adı Ebu Nasır Muhammed İbn El Farah El Farabi'dir. Türk bir ailenin çocuğu olarak 870'te Türkistan Farab yakınlarında küçük bir köy olan Vasic'de doğdu. Hayatı boyunca müzik, felsefe, botanik, matematik ve mantık alanında birçok eser yazdı. Batı dünyasında Alfarabius ismiyle bilinen Farabi İslam felsefesinde "Birinci Öğretmen" olarak kabul edilen Aristoteles'ten sonra "İkinci Öğretmen" olarak kabul edilir. Öğrencilik hayatında Şam, Halep, Kahire ve Bağdat gibi şehirlerde öğrenim görerek farklı alanlarda uzmanlaşan Farabi geçimini de hep farklı işlerde çalışarak karşılamıştır. Ailesinin zengin olmasına ve saraya yakın olmasına rağmen, tıpkı kendisinden önce ve sonra gelen diğer İslam düşünürleri Hallac-ı Mansur, İbn-i Sina, İbn Rüşd, İbn-i Haldun, Nesimi, El Kindi gibi büyük âlimlerin reddettiği gibi siyasi iradeyi reddetmiştir. Halka ve yoksullara yakın olan Farabi böylelikle halk tarafından sevilmiş ve benimsenmiştir.

Arapça, Latince, Farsça, Grekçe gibi dilleri çok iyi konuşan Farabi Aristo ve Eflatun gibi felsefecilerin eserlerini defalarca okuyarak onları benimsemiştir. İlimleri matematik, metafizik ve fiziki ilimler olarak üçe ayırmış ve bu metodu Batılı bilimadamları tarafından kabul edilmiştir. Özellikle "ses" üzerinde uzun süren deneysel çalışmaları sonucunda havadaki titreşimlerin dalga uzunluğuna göre azalıp çoğaldığını keşfederek tüm dünyada çok büyük bir buluşa imza atmış ve müzik aletlerinin yapımında gerekli olan kuralları bulmuştur. Üstelik bununla da kalmayıp birçok müzik aletinin de mucididir. Bunlardan en bilineni "kanun" adıyla bildiğimiz telli çalgıdır.

Müzik, matematik, botanik ve devlet yönetimi ile ilgili birçok kuralın kâşifi olan Farabi'nin en önemli alanı ise Felsefe'dir. Kendisinden sonra gelen neredeyse bütün İslam düşünürlerini ve Batı düşünürlerini etkilemiştir. Özellikle ünlü felsefeci Erasmus'un dünyaca ünlü *Deliliğe Övgü* eserinde, Farabi'den çok fazla etkilendiğini görmek mümkündür. Sadece felsefecileri etkilemekle de kalmamış, ünlü bilimadamları Aquinas ve Magnus gibi isimleri de kendi etkisi altına almıştır. İslam dünyasında ise ondan en fazla etkilenen isimler hiç kuşkusuz İbn-i Sina ve İbn Rüşd olmuştur. Farabi kendisinden sonraki birkaç yüzyılı direkt olarak etkileyerek Aristoteles'in felsefesini yeniden inceleyerek, Aristoteles'in doğru anlaşılmasının da yolunu açmıştır. Bu yüzden Farabi hayattayken onun "İkinci Öğretmen,

İkinci Aristo" gibi lakaplarla anılması öylesine bir şey değildir. Çünkü Farabi birçok felsefeci gibi sadece yorumlarla sınırlı kalmayarak tezleri ve orijinal çalışmaları ile Platon'un devlet yönetimini bile bambaşka bir boyuta taşımıştır. İlk psikoloji eseri olarak Aristo'nun *Ruh Konusunda* eseri kabul edilmesine rağmen, Farabi'nin *Ruhun Gücü, Akıl, Teklik* vb. tezleri psikolojinin de temelini oluşturmuştur. İslam Felsefesi'ne ise akılcılığı getirerek İslam dini ve felsefe arasında sıkı bir bağ kurmuştur. 950 Yılında Şam'da hayatını kaybeden büyük Türk-İslam düşünürü Farabi Babüs Sagir Mezarlığı'na defnedilmiştir...

Hayatı boyunca 117 eser kaleme alan Farabi'nin ne yazık ki 25 kadar eseri günümüze kadar gelebilmiştir. Bunlardan da en bilinenleri şunlardır:

Ta'lim-üs-Sani

İksa-ül-Ulum vet-Ta'rif bi Ağradiha.

Kitabu Füsus-il-Hikem

Kitabus-Siyaset-il- Medeniyye

Ki-tab-üs-Saade

Er-Risale fi Ehl-il Medeniyyet-il-Fadıla,

Er- Risale fi İsbat-il-Müfarekat

Kitab-ül-Musiki-il-Kebir

Ki-tab-ül-Muğni fil- Edviyet-ül-Müfrede

Neden Farabi?

Hz. Muhammed "İlim Çin'de bile olsa onu arayınız" der. Ancak İslam coğrafyasının bir hastalığıdır, bizde ilim adamları pek itibar görmez. Acı ve dehşet verici bir gerçektir bu. İslam coğrafyası tarihi boyunca mezhep kavgaları, siyasi dalaşmalardan kendi içinde ne yazık ki doğru dürüst bir bütünlüğü sağlayamamıştır. Osmanlı'ya ilk matbaanın kurulması için büyük çaba gösteren ve büyük kütüphaneler kurduran Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın başına gelenler malum.

Bunun örneklerini çok fazla şekillendirebiliriz, en çarpıcı örneklerinden birisi ise hiç kuşkusuz bir önceki kitabımızda bahsettiğimiz Hallac-ı Mansur'dur. Bir de ünlerine saygı duyulan, değer gösterilen ama anlaşılamayan isimler vardır İslam coğrafyasında bunların başını hiç kuşkusuz Farabi ve İbn-i Sina çeker, İbn-i Sina'yı Doğulular iyi bir hekim olarak bilir. Evet İbn-i Sina iyi bir hekimdir. Ancak bunun yanı sıra dünyanın en önemli felsefecilerinden de biridir. Farabi ise İbn-i

Sina kadar ünlü değildir. Ancak İbn-i Sina'nın manevi öğretmeni kabul edilen Farabi anlaşılması ve değer gösterilmesi gereken en önemli şahsiyettir.

Bugün Türk sanat müziği bile Farabi'ye çok şey borçludur. Türk sanat müziğinin mucidi diyebiliriz onun için. Ancak okullarda Farabi neden derinlemesine anlatılmamaktadır ve insanımız neden Farabi'yi tanımamaktadır? Bu sorunun cevabı ne yazık ki bizim ilimden önce bambaşka meselelere yoğunlaşmamızdan kaynaklanıyor. Temelinden sorunlu eğitim sistemimizde Farabi'ye yer bulunamıyor. Okuldaki öğrencilerden önce, eğitim veren öğretmenlerden kaçı Farabi'yi tanımakta ve bilmektedir? Farabi'yi bilmemiz, anlamamız ve böyle bir düşünce ve ilim insanına sahip olduğumuz için gurur duymamız gerekir. Farabi'nin kitapları Batı'da yüzyıllarca basılıp okunurken değer görürken neden ülkemizde okullarda derinlemesine okutulmamakta ve öğretilmemektedir? Bu üzerinde düşünülmesi ve çözümü için çalışılması gereken bir konudur. Çünkü Farabi gibi değerlerimizin düşünceleri, hayatları, öğütleri bizler için büyük bir mirastır. Modern çağın içerisinde sıkışıp kalan insanlar olarak, eskiye dönmeli ve eskinin sadeliğini özümseyerek o büyük şahsiyetlerin hayatlarından kendimize çok önemli öğütler çıkarmalıyız...

Bulmak, görmek, anlamak ve değer bilmek dileğiyle...

Mesud Topal

İnsan nedir?

Farabi'nin felsefesinde insan, âlemin en sonunda yer alan en mükemmel canlıdır. İnsan gibi dil ve düşünme yetisine sahip başka bir canlı yoktur. Bu yüzden insanın kendisinin ne olduğunu bilmesi önemlidir. Aynı zamanda insan kâinatın bir parçasıdır. Ne insan kâinattan ayrıdır ne de kâinat insandan. Farabi insanı sadece bu şekilde tanımlamayıp, psikolojik olarak da insanın tanımını yapmıştır. Ona göre insan, nefis, düşünme, hayal etme, arzulama ve duyum özelliklerinden oluşmaktadır. İnsanın özgürlüğünün varlığının ayrılmaz bir parçası olduğunu da söyleyen Farabi "özgür irade, özgür insan..." gibi tanımlamalar yapar.

"İnsan nedir?" sorusu felsefenin en çok sorulan ve en çok üzerinde düşünülen sorusudur. Bu sorunun üzerine eğilmeden önce Farabi'nin insanın nasıl olması gerektiğine bakmamız gerekiyor. Farabi insan için şöyle der: *"İnsan ilmi aramakla mükelleftir. İlmi bulmak, onu*

öğrenmek ve onu anlatmak zorundadır." Bunun üzerinden insanı ele alırsak, insan bilmeye muhtaçtır. Bilmeyen insanın aklı ve ruhu boştur. İlimsiz bir insanı hayvandan ayıran fazla özelliği de yoktur. "İnsan ilme aç olmalı ve kendini ilimle doyurmalıdır." Thales, "İnsan araştıran bir hayvandır" derken, Sokrates, "İnsan, sorgulayan bir hayvandır" der. Aristo ise "İnsan düşünen bir hayvandır" der. Batılı filozoflar hayvan benzetmesi yaparak hayvan ve insan arasındaki çizginin fiziksel özellikler değil tamamen düşünce yapısı ve kavrayış ile alakalı olduğunu söylerler.

Farabi'nin insan anlayışı üzerine eğilmeden önce Batılı felsefecilerin ve felsefe akımlarının "İnsan nedir?" sorusuna getirdikleri açıklamalara bakmamız önem teşkil etmektedir. İlkçağ felsefecileri "İnsan nedir?" sorusunu arka plana atarak sadece tabiat üzerinden bir anlayış ve düşünce sistemi geliştirmeye çalışmışlar ve bunun sonucunda ise büyük bir çıkmaza girmişlerdir. İnsanın ne olduğuna açıklık getirmeden, tabiat nasıl kavranabilirdi ki? Bunun farkına ilk varanlar sofistler olmuştur. Sofistler, insanın üzerine eğilmeden ve insan hakkında sorular sorup o sorulara mantıklı cevaplar ve açıklamalar getirmeden tabiat üzerinde düşünmenin tamamen gereksiz ve vakit kaybı olduğunu söylemişlerdir. En büyük filozoflardan biri olan Sokrates de tıpkı sofistler gibi tabiat ile uğraşmanın boş olduğunu, önce insanın anlaşılması gerektiğini söyler. Ancak onu sofistlerden ayıran en önemli nokta, Sokrates, sofistler

gibi tek bir insan üzerinden bütün insanların genellenemeyeceğini söyler. Sokrates her insanın varlığının farklı olduğunu ve her insana sorular sorularak ortaya farklı cevapların çıkabileceğini söyler. Platon'a göre ise insan yeni anlayışlar ve yeni anlamlar üreten bir varlıktır. Bu yüzden insanın kendi kendisine mutluluğunu elde etmesi gerektiğini söyleyerek bunun da sadece felsefe ile mümkün olduğunu söyler.

Farabi'nin en çok etkilendiği ve onun eserlerini defalarca okuyarak üzerlerinde çalışmalar yaptığı Aristo ise insanın ruh, beden ve akıldan oluştuğunu, bunların üçünü bir arada değerlendirmezsek insanın hayvandan farkının olmayacağını söyler. İnsanın aklını kullanarak, kendi mutluluğunu inşa etmesi gerektiğini savunarak, insanın mutluluk üzerine kurulu bir varlık olduğunu söyler. Ancak bundan bahsederken de, insan ve mutluluk ilişkisinin bireysel değil toplumsal olması gerektiğini savunur. Yani insan toplumla birlikte olduğunda mutlu insandır. Farabi'nin insan hakkında görüşlerine baktığımızda, Farabi insanın beden, akıl ve ruhtan oluştuğunu, kendi özünü tanıması için önce Allah'ı tanıması gerektiğini savunur. Ardından da insanın her daim üretim ve bilgiyle iç içe olması gerektiğini de söyleyerek Kuran-ı Kerim'de de zikredildiği gibi "İnsan başıboş, sorumsuz bırakılacağını mı sanır?" ayetine atıfta bulunarak, insanın yeryüzünde başı boş kalacak bir varlık olmadığını, zamanın boş işlerle heba edilemeyecek kadar kıymetli olduğunu söyler.

Modern çağın dört bir yanımızı kuşattığı bu çağda bu ilkelere uyabilmek bizim için çok önemlidir. Çünkü karmaşık görünmemize rağmen basit canlılarız. Hepimizin içinde sevgi var. Ancak bu sevgiyi bazı insanlar kendi içlerinde bastırarak nefrete dönüştürmekte ve içinde yaşadığımız dünyaya, hayvanlara ve insanlara zararlar verebilmektedir. Şunu hiç unutmayın ki aklını ve kalbini ikisini de bir arada kullanamayan insan ilkönce kendine ihanet etmektedir. Kendi menfaati uğruna her şeyi yok sayan insanların eninde sonunda varacağı yer hüsrandır. Çünkü insan içinde yaşadığı hayatı, çevresini ve kendini daha da geliştirmek için büyük bir çaba içinde olmak zorundadır. Şunu hiç unutmayalım ki insan bir mücadeledir. Kendi gerçek gücümüzün farkına varmak ve doğruları savunup yanlışlara karşı dimdik durabilmek için acilen kendimizi tanımaya başlamalıyız...

"Çok konuşanı
az dinlemek
lazım."

Aristoteles ve Farabi

Eski Yunan felsefesinde mutluluk hayatın temel amacıdır. İnsan mutluluk için çabalar, mutluluğu kazanmak için her şeyden soyutlanıp kendisiyle bütünleşir. Aristoteles'e göre mutluluk bir haz hali değildir. Sadece zevk üzerine kurulan bir mutluluk anlayışının içerisinde olan insanların hayvanlardan aşağı kalır bir yanının olmadıklarını söyler. Aristoteles mutluluğun kazanımının ilk olarak insanın ne yapmak istediği ile ilintili olduğunu söyleyerek, şu soruyu kendimize sormamızı ister: "Nasıl yaşamalıyız?" Bu sorunun cevabı ile yola çıkan insan, ne yapacağını bilen bir insandır. Ve ne yapacağını bilen bir insan da mutlu bir insandır.

Eski Yunan felsefesinde mutluluğu madde ile ilişkilendiren filozofların sayısı da bir hayli fazlaydı. O dönemlerde mutluluk eğlence ve etkinlik üzerine kurulan bir tanımken zaman geçtikçe mutluluğun arayış

yöntemleri de değişti. Aristoteles'in en önemli öğrencilerinden biri olan Eudemos mutluluğu farklı bir açıdan ele alarak, "Tanrı ve mutluluk" fikrini ortaya atarak "Tanrı en mutlu varlıktır, öyleyse ona tabi olan da en mutlu insandır" dedi. Eudemos'un bu çıkışından sonra mutluluk diğer filozoflar tarafından da farklı şekillerde ele alınmaya başlandı. Özellikle Eudemos'un Aristoteles'in çalışmalarını en anlaşılabilir biçime getirmek için çalışması ve diğer filozoflarla bunu paylaşması Eudemos'u o dönemin en önemli filozoflarından biri haline getirmişti. Özellikle Aristoteles'in mutluluk tanımını en anlaşılabilir hale getirmek için çalışan da Eudemos'tu. Ancak Aristoteles'i en anlaşılabilir hale getirecek olan ve Aristoteles'i öğreten olarak tanınacak olan isim de Farabi olacaktı...

Farabi ne yaptı?

Farabi fiziği metafizikle ilişkilendirip Aristoteles'in madde ve suret kavramını tam manada açıklayan filozof olmuştur.
Bu düşünceye göre evren ve maddenin özünü hava, su, ateş ve toprak oluşturmuştur.
Bu maddeler kaynaşarak ve birleşerek evreni oluşturur.

"Toplum
adalet ve
sevgi ile
mutlu olur."

Hakikat

"Hakikat" doğru soruları sormak ile ilgilidir. Doğru soruyu sorduktan sonra doğru cevabı nasıl bulacağız peki? İşte burada felsefe çok önemlidir. Farabi için felsefe hayatın olmazsa olmazıdır. Sadece fiziki dünyayı değil, manevi dünyayı da ancak felsefeyle anlamlandırabiliriz. İslam felsefesine genel olarak baktığımızda Aristo felsefesinden çok faydalandığını görürüz. Aristo kendisinden önce gelen bütün filozofların Tanrı anlayışını derinlemesine inceleyip üzerine kendi felsefesini inşa etmiştir. Hatta inşa etmekle kalmayıp felsefede yeni ve hiç girilmeyen alanlar açıp felsefenin en önemli ismi haline gelmiştir. Bu açıdan baktığımızda Aristo için modern düşünce sisteminin kurucusu da diyebiliriz.

Aristo'nun Tanrı anlayışına baktığımızda her şeyin üzerinde duran mükemmel bir varlık görürüz. Aristo'ya göre Tanrı hem düşünen, hem düşünülen, hem de

düşüncenin kendisidir. Bu düşünce sisteminin İslam felsefecilerini cezp ettiğini söylememiz yanlış olmaz. Farabi, İbn Rüşd, İbn-i Haldun gibi İslam felsefecileri için Aristo'nun neden önemli olduğunu bu bakış açısından bakarak kısaca anlayabiliriz. Bunların içerisinde hiç kuşkusuz Farabi en önemli isimdir. Farabi için Allah, en mükemmel her şeyin üzerindeki varlıktır. Allah doğru düşünmenin, erdemli davranışların ölçüsüdür. Bütün ilimlerin, sanatların, buluşların nihai amacı onu anlamaktır. Farabi felsefesine bu açılardan yaklaştığımıza insan da tanrısal bir ivme kazanıyor. İnsan bir bakıma Allah'ın gözetimi altında kendi altyapısını oluşturarak kendi kendisini gerçekleştirerek zirveye doğru ilerliyor. Farabi insanın toplumsal bir varlık olduğunu söyleyerek insanın ancak sosyal-politik oluşumların içinde ilimlere yönelerek mutlu olabileceğini söyler. Kısacası şöyle de diyebiliriz "Bilmek ve öğrenmek insanın mutlu olmasını sağlar." İnsan ve Tanrı ilişkisinde Farabi'nin bu denli önemli olmasının sebebi de hiç kuşkusuz, Farabi'nin İslam dini ve inanç ile ilgili yetkin bir isim olması ve aynı zamanda da önemli bir felsefeci olmasıdır. Farabi'nin felsefesinin temelinde Allah inancı vardır. Farabi bu anlayışı ince ince araştırarak İslam felsefesini oluşturmuştur.

"İnsanın kaderi
bildikleriyle
doğrudan
doğruya ilintilidir.
Bilmek, insanın
tercihlerini
daha iyi
yapabilmesini
sağlar..."

Görmek ve anlamak

Fiziki gözlerimizle önümüzdeki şeyleri görebiliriz, dünyayı izleyebiliriz. Gördüğümüz nesneler aslında ışığın bir yansımasıdır ama biz bunları bizim önümüzde yer alan şeyler zannederiz. Çoğunluk için gözlerle görülen şeyler gerçeğin kendisidir; başka bir gerçeklik aramazlar genellikle. Ve bununla birlikte bazıları, gördüğü şeylerin kalıcı olmadığını fark eder; bazıları ise insanların kaybolduklarını, varlıkların kaybolduklarını anlar. Bu kayboluş neden sorusunu sordurabilir. Olan şeylerin bir zaman sonra olmadığını ve olamayacağını anlamak hayatın gerçeklerini kavramaya atılan ilk adımdır. Hayatın görünenden ibaret olmadığını, bir de görünmeyen bir tarafı olduğunu anlamak gerçek manadan insan olabilmeye yaklaşmak demektir. Ancak görmek için büyük çaba sarf etmek gerekir. Çünkü gerçeği görebilmek için insanın önündeki engellerden kurtulması gerekir. İnsanların düşünceleri ve inançları

gerçekleri görebilmek için bir engeldir. "Öyle düşünce mi olur, saçma sapan düşünme. Çok yanlış şeyler bunlar..." gibi engellemelerle gerçeğe ulaşmak pek de mümkün değil.

Nitekim Kuran-ı Kerim'de Allah'ın insanlara sürekli vurgu yaptığı en önemli meselelerden biri düşünmektir. Bakara Suresi 242. ayette "Aklınızı kullanıp düşünesiniz diye Allah size ayetlerini açıklıyor" denilirken, Enam Suresi 50. ayette "De ki: Hiç kör ile gören bir olur mu? Siz hiç düşünmez misiniz?" denilir. Üstelik Kuran-ı Kerim'de "düşünmek, sorgulamak, aklını kullanmak" ile ilgili 70'e yakın ayet bulunmaktadır. Sadece bu ayetlerden bile yola çıktığımızda İslam ve felsefenin birbiri ile çok ilintili olduğunu görebilmemiz mümkündür. Farabi gibi bir akıl insanının ise bu meselelerin üzerinde durup bizlere koskoca bir dünyayı felsefe ile açması bizim için çok büyük bir şanstır...

"Bazı insanların
kılavuza
ihtiyacı yoktur.
Bazı insanların
ise çok fazla
ihtiyacı vardır."

Farabi ve İslam

Farabi'nin İslam'da çok özel bir yeri vardır. Ortaçağ İslam felsefesinin kurucusu olduğunu göz önüne alırsak bunun nedenini de anlarız. Aristocu felsefeyi savunan Farabi bilgiyi en ulu erdem olarak bilmiş, bunun yanına da aklı koyarak, onu da insanın en önemli yetisi saymıştır. Farabi'den önce de bazı felsefeciler İslam felsefesi ile ilgilenmiş ancak tam anlamıyla bu felsefeyi kurmayı ve geliştirmeyi Farabi başarmıştır. Allah'ın varlığı hakkında Farabi'den önce tasavvufçular tam olarak dursa da Farabi bununla ilgili daha açıklayıcı ve daha anlaşılır çalışmalar yaparak farklı bir akıl üzerinde durmuştur. Farabi Allah'ın varlığını şöyle açıklar: *"İlk varlık, tüm varlıkların sebebidir."* Ve şöyle de devam eder: *"Hiçbir şey tesadüf üzerine değildir. Bu kâinatta her şey birbiri ile ilintili, her şey birbiri ile hemhal üzerinedir. Her şey Allah'ın ilmi üzerinedir. Ve her şey O'ndandır. Sebepler*

için ilk sebep yüce Allah'tır. İnsan kendi kendine ve sebepsiz bir şekilde var olmamıştır. İnsan tesadüfen oluşan bir varlık değildir. Her şeyi anlamak için Allah'ın varlığını anlayıp kabul etmemiz gerekir."

Farabi İslam inanç esasları ile Allah'ın varlığını en net ve tam açıklayan filozoftur. Onun derinlemesine araştırmaları ve yazdığı onlarca kitap, İslam dünyasına günümüzde tam anlamıyla hâkim olabilseydi İslam felsefesi günümüzde ihtişamını kaybetmezdi. Günümüzde ne yazık ki İslam coğrafyalarında felsefi akımlardan bahsedebilmemiz mümkün değil. Farabi öncesi ve sonrasında yüzyıllar boyunca Batı karşısında baskın bir şekilde ilmin merkezi olan Doğu bugün ne yazık ki savaşların, bilgisizliğin ve yıkımın merkezi olmaya yüz tutmuştur. Farabi'nin yazmış olduğu yüzlerce eserin sadece 21 tanesi günümüze gelebilmiş ve diğerleri kaybolmuşsa bu noktada bir ihmalkârlık ve vurdumduymazlık vardır elbette...

Farabi'nin İslam ile olan ilişkisini anlayabilmemiz de birçok bakımdan önemlidir. Çünkü Farabi akıl üzerine inşa edilen bir İslam inancından bahseder. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Kuran-ı Kerim'de fazlaca aklı kullanmak ve düşünmek üzerine ayetler vardır. İnananlar için bu vahyolunan bir gerçektir.

"İlmi arayınız,
ilmin peşinden
sürüklenininiz.
Sizi en yükseğe
taşıyacak olan
şey ilimdir."

Farabi ne yaptı?

Farabi, ilimler üzerinde uzun çalışmalar yapıp onları sınıflandırdı. Ona kadar ilimler trivium (üçüzlü) ve quadrivium (dördüzlü) diye iki kısımda toplanıyordu. Nahiv, mantık, beyan üçüzlü ilimlere; matematik, geometri, musiki ve astronomi ise dördüzlü ilimler kısmına dahildi. Farabi ilimleri; fizik, matematik, metafizik ilimler diye üçe ayırdı. Onun bu metodu, Avrupalı bilginler tarafından da kabul edildi.

"Var mısın ki
yok olmaktan
korkuyorsun?"

Gerçek mutluluk için fazlalıkları bırakmayı bilmek gerekir

Hayatın anlamı nedir?

Hayatın anlamı maddeye indirgenemeyecek kadar kutsal bir meseledir. Maddi nesneler insanı mutluluğa götürmez. Tam tersine bilakis derin bir mutsuzluk çukuruna sürükler. Yeni bir eşya insanda ilk başlarda suni bir mutluluk kaynağı yaratabilir. Ancak bu elbette gelip geçici olacaktır. Bunu idrak etmek gerçekten çok önemli...

Mutlu olabilmemiz için ilk olarak yapmamız gereken şey, ihtiyaçlarımızın ne olduğunu belirlemek ve bunun dışında kalan her şeyin bize fayda ve zararını hesaplayarak en doğru yolu bulmaktır. Eğer fazlalıklardan kurtulduğumuzda huzurlu ve mutlu oluyorsak, neden onlardan kurtulmayalım? Neden kurtulmamız gereken

şeylere kendimizi kaptırıp, hem vaktimizi, hem paramızı, hem de enerjimizi harcayalım ki? Sonunda bize bir şey katmayacak olanın peşine neden takılalım?

Şunu da bilmemiz gerekir ki fazlalıklar sadece vaktimizi harcamakla kalmayıp bizleri incitebilir. Çünkü bir şeye yüklediğiniz anlamın büyüklüğü, o şey sizde olmadığı zaman büyük bir hayal kırıklığına da yol açacaktır ve madde-insan ilişkisinde en önemli mesele de bu olabilir.

Hayatın anlamını insana ıskalatacak şey sadece madde de değildir. Bazı arzular da insana bunu ıskalatabilir. Özellikle sosyal medya çağı olarak tanımlayabileceğimiz bu dönemde bu arzulardan birisi de hiç kuşkusuz beğenilme arzusudur. Beğenilmeyi, güç olmayı, bir noktada kendimize yer edinmeyi neden istiyoruz? İşte burada sormamız gereken soru tam da budur. Böylesine suni bir şeye neden ihtiyaç duyuyoruz? Bizi bu noktaya iten neden ne? Bunu gerçek sevgi eksikliği ile açıklayabiliriz. Günümüzde en çok yozlaştırılan şeylerden birisi de şüphesiz sevgidir. Çünkü sevgi çağ itibari ile çıkarlar üzerine kurulan bir ilişki haline geldi. Bunu toplumun her kesiminde görmemiz açık bir şekilde mümkün.

İnsan, gerçek duyguları bir kenara itip sahte duygulara anlam yükleyerek gerçekliği kaybediyor. Bir süre sonra kaybettiği gerçekliğin yerine tamamen sahte bir yanılsamanın içinde buluyor kendini. Ancak içinde

bulunduğu bu yanılsamayı da gerçeklik zannetmeye başladığı an asıl mesele orada başlıyor. Bu sefer her yalana inanılmaya başlanıyor. Yalanlara inanmaya başlayan insan tehlikeli bir insandır. Kendisinden sonra gelecek bir nesli bile zehirleyebilir o insan. Çünkü o insan doğrularla yüzleştiğinde o doğrulara açık ve yüksek bir sesle "yalan" diyebilir. Bizim günümüz toplumlarında yaşadığımız şey de tam olarak bu aslında...

"İnsanlar
birbirini
sevmekle
mükelleftir.
Sevgisizlik tüm
kötülüklerin
temelidir."

Farabi ve dostluk

İslam filozofları dostluk konusuna açıklık getirirken Aristo'nun *Etica Nicomachea* eserinden çok fazla faydalanmışlardır. Farabi de Aristo'nun dostluk ile ilgili düşüncelerinden yola çıkarak farklı bir dostluk anlayışı geliştirmiştir. Farabi iki çeşit dostluktan bahseder. Bunlarda ilki, samimi ve çıkara dayanmayan dostluktur. Diğeri ise dost gibi görünenlerdir. Özellikle Farabi bu ikinci kısmı anlatırken şöyle der: *"Dost gibi görünüp, dostunuz olmayanlara güvenmeyin. Ancak onlarla ilişkinizi de koparmayın. Onlara iyi davranın, zira ileride gerçek bir dosta dönüşebilirler."* Gördüğümüz üzere Farabi temel olarak insandan hiçbir zaman vazgeçme taraftarı değildir. Her insanın bir erdemli tarafı olabileceğini bizlere bu şekilde anlatmaktadır.

"İnsan
dostlarından
ibarettir."

Farabi ne yaptı?

Hava titreşimlerinden ibaret olan ses olayının ilk mantıki izahını Farabi yaptı. Titreşimlerin dalga uzunluğuna göre azalıp çoğaldığını deneyler yaparak tespit eden Farabi bu keşfiyle müzik aletlerinin yapımında gerekli olan kuralları buldu.

"Birbirlerine
yardım eden
insanların olduğu
bir toplum,
en mükemmel
toplumdur."

Anlamak ve aramak

Bir şeyi bulmak için önce onu anlamak, ardından onu istemek gereklidir. Eğer istediğiniz şeyi anlamıyorsanız, nereye giderseniz gidin aradığınızı asla bulamayacaksınız. İnsan kendi dışında olan dünyaya bakmak ve anlamakla mükellef olduğu kadar, kendi içine de bakmak ve anlamakla mükelleftir. Bu dünyaya öylesine ya da tesadüfen gelen canlılar değiliz. Tabiata baktığımızda her şey muhteşem bir denge içinde ilerler. Biz de o dengenin bir parçasıyız. Ancak meşgul olduğumuz dış etkenler bizi öyle oyalamakta ki nasıl bir dengeye bağlı olduğumuzu göremiyoruz. Çünkü kendi dengesini kaybeden bir insanın, bir şeyleri anlaması ve araması mümkün değildir.

Peki anlamak ve aramak nedir? Anlamak içinizdeki gözleri keşfedip onunla görmek, her şeyi onunla tahlil edip kavramak demektir. İnsan gerçeğinin farkında

olmalı! Gerçeğin farkında olan bir insanı kim kandırabilir ki? Biz görmekle ve aramakla hemhal olmalıyız. Farabi ömrü boyunca ilmi arayan bir insandı. Bu derin arzu onun iyi bir filozof, matematikçi, botanikçi olmasını sebep olmuştur. İşte aradığını bulmak tam manasıyla budur. İnsanın ilk olarak yapması gereken şey neyi arayacağını bilmesidir. Bu çıkacağı yolun yarısıdır. Eğer aradığınız şey doğru değilse ne yaparsanız yapın eliniz bomboş kalacaktır. Bunun yanı sıra vaktiniz ve emeğiniz de heba olacaktır.

Genellikle insan anlamadığı şeye ilk başta tepki gösterir. Bu yenilikler söz konusu olduğunda da böyledir. Ancak bir süre sonra anlamaya başlayıp kavrayınca yeniliğe de ayak uydurur. İnsan yapısı itibari ile düzeninin bozulmasını istemez. Bu da arayışın önünde ciddi bir engeldir. Şunu hiç unutmayalım ki kendi savaşımızdaki en büyük engel biziz. Ve kendi savaşını insan kendisine rağmen kazanabilmeli...

"İnsan kendi hakikatinin önünde bir engeldir."

Kabullenmek ve yapmak

Yaşadığımız çağın içerisinde korku duymamız çok normal bir durum. Son yıllarda dünyada ve ülkemizde olup bitenler bizlerin enerjisini düşürüp ürkütmektedir. Bu ürkme kaygısal bir durumdur. İnsanın fıtratı gereği en büyük korkularından birisi de sevdiklerinin başına bir şeyin gelme ihtimalidir. Sonuçta hepimiz bu hızlıca akan hayatın bir parçasıyız. Ve insanın başına bir felaket gelmediği zaman, diğer insanların yaşadığı felaketler de ona sahici gelmez.

Aslında olup biten her şey son derece gerçek! Ve ne yazık ki duyduğumuz, gördüğümüz felaketlerin kendi başımıza gelmeyeceğini zannetmek de büyük bir ahmaklıktır. İşte bu durum kişinin gerçeklikten ve hayattan kopması ile ilgilidir. Hayattan ve gerçeklikten kopuyoruz. Ve bu kopuş, başımıza farklı felaketlerin gelmesine de zemin hazırlıyor.

İnsanın kendisine olan bu duyarsızlığı, sadece kendisini değil başka insanları da felakete sürükleyebilir. Bu yüzden hayata uyanık bir gözle bakmak, idrak etmek mühim bir meseledir. Biz hakikati yaşamaktan ciddi anlamda korkuyoruz. Ancak şu unutulmamalıdır ki gerçeği ve korkuyu yaşamadan, o korkunun ötesine geçemeyiz. İnsanın başındaki belaları def etmesinin en kısa yolu onu kabullenmektir.

Kabullenmeyen insan çözüm üretemez.

Kabullenmeyen insan göremez.

Kabullenmeyen insan anlayamaz.

Kabullenmeyen insan gerçeği ile karşılaşamaz.

İlkönce kabullenmemiz şart. Her şeyi inkâr ederek, yokmuş gibi davranarak mutluluğa ulaşılması imkânsızdır. Sorunları görmezden gelmek her zaman büyük felaketlere sebep olmaktadır. Bunun olmama ya da teğet geçme gibi bir imkânı yoktur. Aman bir şey olmaz mantığı sağlıklı bir insan mantığı değildir. Bu hastalıklı cahilce rahatlığa kapılmamak çok önemli.

Kolay olanı bu doğrudur diye yapmak yerine gerçek doğruyu bulup zor da olsa onu yapabilmek için mücadele edebilmeliyiz...

"İnsan bir şeyi
yapmaya kendini
zorlamadıkça,
her zaman kolay
olan ne ise
o yönde
hareket eder."

Farabi ne yaptı?

Farabi insanı şöyle tanımlar: "Âlem büyük insandır; ve insan küçük âlemdir." Farabi bu iki kavramı birleştirerek insanın ahlakının temelinin bilgi olduğunu söyler; akıl iyiyi kötüden ancak bilgiyle ayırır. İnsan için en yüksek erdem olan bilgi, insan beyninin çalışması sonucu elde edilemez; çünkü tanrısaldır, doğuştandır (vehbi). Bilimin ise üç kaynağı vardır: duyu, akıl, nazar. Bilimler ikiye ayrılırlar: kurumsal (nazari) bilimler, uygulamalı (ameli) bilimler. Ahlak, siyaset, müzik, matematik uygulamalı bilimlere girer. Toplumlar da öz bakımından ikiye ayrılırlar: erdemli toplumlar ve erdemsiz toplumlar.
Bu toplumları yönetecek en kusursuz devletse, bütün insanlığı kapsayan dünya devletidir.

"Sohbeti
faydasız
insanlardan
uzak dur."

Dünyayı güzelleştirmek

İnsanın dünyayı güzelleştirmek gibi bir gayesi vardır. Bunun yolu da ilk olarak insanın kendisini kurtarmasından geçer. Kendini anlamayan bir insanın, diğer insanlar ve yaşadığı hayatı anlayamayacağı gibi, kendisini güzelleştirmeyen bir insanın da çevresini ve yaşadığı dünyayı güzelleştirmesi mümkün değildir. Peki nedir bu insanın güzelliği? Yüz güzelliği değil tabii ki, insan ilim yoluna vakit ayırıp, ahlakını da sağlamlaştırdığı zaman güzel insan olur. İlim ve ahlak bu ikisi birlikte olmadığı zaman o insanın kendisini ve çevresini geliştirmesi mümkün değildir. İnsanın bildiklerini paylaşması, anlatması ve öğretmesi ilmin zekâtıdır. Dünya ilimle, ahlakla ve sevgiyle güzelleştirilebilir. Ancak bu mesele, dünyevi hırsları ve dünya sevgisini ön plana koyanların yapabileceği bir şey değildir. Farabi ilim yolunda kendini uykudan ve yemekten men ederek yıllar boyu çalışmış, düşünmüş ve bulmuştur. Bu büyük Türk bilgininin

hayatı bizler için muazzam bir örnektir. Farabi'ye göre insan önce Allah'ı bilmeli ardından da Allah'ın insanlara bahşettiği muhteşem ilimleri.

Dünyayla etkileşimi üst düzey olan insanlar (bunlar bilgin olsa dahi) dünyayla fazla meşgul olarak dünyayı güzelleştireceklerini zannederler. Ancak bu ciddi derecede büyük bir yanılsamadır. Dikkat ederseniz bazı insanların tek icraatları konuşmak üzerinedir. Büyük bir olay olur onlar konuşurlar. Ortada bir mesele vardır onlar konuşurlar. Ancak ortaya hiçbir zaman bir çözüm koyamazlar. Büyük bir laf kalabalığından öteye geçemezler. Bu yüzdendir belki de Farabi *"Uzun konuşanı, kısa dinleyin"* der. Dünyayı güzelleştirebilmek için ne olmamız gerekiyorsa mutlaka ve mutlaka o olmamız gerekiyor. Ancak biz dünyadan yola çıkarak insanı tanımlamaya çalıştığımız sürece başarılı olamayacağız. Dünya insanı tanımlamaz, insan dünyayı tanımlar. Allah'ın bizi yarattığı hali anlamamız gerekli. Farabi gibi bilginlerin en büyük özelliği de işte buydu. Kendi öz hallerini anlayarak, ilimlere ve buluşlara imza attılar. Kendi varlığımızı inkâr ettiğimiz ve kabullenemediğimiz sürece dünya çirkin bir yer olmaya devam edecektir. Çünkü yaşadığımız bu gezegeni düzeltmek yine biz insanların elinde...

"Bazıları
uyanıkken de
hiçbir şey
görmez."

İnsan iyiyi kötüyü, güzeli çirkini ayırt etme kabiliyetlerine sahip olmadıkça insan olma sürecini tamamlayamaz

Klasik felsefeye baktığımızda insanın tanımı "düşünen canlı"dır. İnsanlığın gerçek serüveni düşünmekle başlar. Düşünen insan aynı zamanda üreten de insandır. Çünkü düşünceler bir süre sonra ister istemez üretmek de isteyecektir. Üreten insan ayıran insandır. İyiyi kötüyü. Güzeli çirkini. Yanlışı doğruyu. Ayıran insan da fark yaratan insandır. İnsanın yaptığı her hareket onun bir seviyeden başka bir seviyeye ilerlemesini ya da gerilemesini sağlar. Bu ilerleyiş/gerileyiş insanın kendisine kâr/zarar sağladığı gibi başka insanlara da kâr/zarar sağlayabilir. İyiyi ve kötüyü ayırt etme yeteneğine sahip insan doğruları görebilen insandır. Bu yeteneğe sahip olmak da insanın kendisini geliştirmesiyle başlar. Sürekli olduğu yerde sayan, kendini geliştiremeyen,

dünyevi zevklerin içinde kaybolan bir insan, hüsrana uğramış bir insandır. Böyle bir insanın zararı ne yazık ki sadece kendisine değil, çevresine de olmaktadır.

İnsan olarak bizler kendimizi geliştirmek ve ileriyi hedeflemekle mükellefiz. Vaktimizi bizi meşgul eden işlere ayırdığımız sürece kendi ilerleyişimize engel olmaktayız.

"Mükemmel olan amaçlar, güzel olan amaçlardır."

Farabi ve bilgi

İnsanlık tarihi sorularla ve sorulara cevap arayan filozoflarla doludur. Tüm filozofların istisnasız sorduğu soru da "Bilgi nedir?" olmuştur. "Bilgi nasıl oluşur, bilginin sırrı nedir, bilginin doğası nedir?" gibi sorular felsefecileri yüzyıllardır düşünmeye sevk etmiştir. İslam terminolojisinde bilginin ne olduğu şöyle açıklanır: "Doğruluğu delillerle temellendirilmiş doğru içerik." Bilgi olanı anlamak, olanı açıklamak demektir. İşte burada bilginin tanımından sonra da ortaya şöyle bir soru çıkmıştır: "İnsan var olanı bilebilir mi?" Kısacası: Var olan nasıl bilinir? İnsanın var olanı bilmek için gereli kabiliyeti, düşünme yetisi var mıdır? Var ise de insan nasıl bir yol izleyerek var olanı anlayabilir? Felsefe soru sormaktır. Ve sorulan sorudan sonra ortaya çıkan yeni sorulara cevap aramaktır. İnsan sorarak ve sorduğunu arayarak kemale erişebilir.

İnsan var olduğundan beri bilgi hep insanın hayatında olmuştur. Ancak bilginin incelenmesi, tam anlamıyla

ortaya çıkması, tanımlandırılması felsefenin doğuşu ile olmuştur. İlkçağda başlayan bilgi tanımı, günümüze kadar incelene incelene gelmiştir. Aristoteles bilgiyi inceleyerek şu sonuca varmıştır: "Bilgiyi insan üretir." Ve buradan yola çıkarak da insanın doğru bilgiye ulaşmasının gayet mümkün olduğunu söyler. Farabi'ye baktığımızda ise, Farabi bu konuyu derinlemesine ele alarak, bilgiyi anlamak için idrak, hakikat meseleleri üzerine yoğunlaşmıştır. Temelde Aristoteles ile aynı bilgi tanımlamasını yaparken Aristoteles'ten farklı olarak da bilgiyi sınıflara bölmüştür: ilim, idrak, hikmet, hakikat.

İlim: Kavramak.

İdrak: Anlamak.

Hikmet: İlmi en doğru şekilde bilmek.

Hakikat: Doğruyu yanlışı ayırt etmek. Gerçek ve doğru bilgiye ulaşmak.

Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz. "Kesintisiz, doğru ve bütün bilgiye ulaşma." Bu da ancak Farabi'nin sınıflandırması ile olabilir. Farabi bilgi teorisini üzerinde çalışmalar yaparken, bunun ilk sırasına mantığı koymuştur. En önemli mesele de bence budur. Mantık insanı doğru bilgiye yönlendirmekle kalmayıp o bilginin derinlemesine kavranmasına yaramaktadır. Farabi'nin felsefe sistemi öylesine düzenli ve sistematiktir ki onun anlayış sistemini araştırmak son derece zevkli ve öğreticidir.

"Bilmek için
ilme önem
veriniz."

İnsan ve endişe

Euripides "İnsan endişeden yaratılmıştır" der. Hepimiz endişelerimizin içerisinde kendi yönümüzü bulmaya çalışıyoruz. Farabi insanın endişelerinden sıyrılıp kendini geliştirecek olan işlere yönelmesi gerektiğini söyler. Ancak ne yazık ki kalbi ve aklı arasındaki bağlantıyı tam sağlayamayan insanların bu endişelerden sıyrılması pek mümkün değildir. İnsanın tedirginlikleri onu yolundan alıkoymaktadır. Günümüz insanını alıkoyan en büyük tedirginlik ise hiç kuşkusuz gelecek kaygısıdır. Gelecek kaygısı içinde olan bir insanın daha derin akıl meselelerine odaklanabilmesi doğal olarak mümkün değildir. Endişe ve tedirginliğe kapılıp kapılmadığımızı kendimize bir soralım, önce bunu kabullenmek sonrasında ise çözümü bulmak gerekmektedir. Şu hiç unutulmamalı ki içinde yaşadığımız çağ insanın ruhsal olarak çöküşe geçtiği bir çağdır. Yapılan bilimsel araştırmalara baktığımızda günümüzün en yaygın

hastalığı depresyondur. Geçim sıkıntılarından tutun da arzu edilene ulaşamamak ya da ulaştığı yerde kendisini yanlış uğraşlara vermek depresyona giden yoldur.

Çocukluğumuzdan bugüne kadar içinde olduğumuz davranış kalıpları bizi şekillendiren en önemli etkendir. İnsanın alışkanlıklarını değiştirmemesi onun ruhsal olarak zedelenmesine neden olabilir. Felsefede insanın kendisini bulabilmesi için öncelikle bu kaygılardan kurtulması gerektiği söylenir. Aristo'dan Farabi'ye bütün felsefeciler bunu farklı şekillerde söylemektedir. Şöyle de bir durum var ki endişe duymak kötü bir şey değildir. Ancak kontrol edilemeyen endişe tehlikelidir. İnsanın endişesi onu ciddi meselelere yöneltip endişeden güçlü çıkamamasına sebep olursa bu endişeler insanın çöküşüne neden olabilir.

"Güzel olan
erdemli
amaçlardır."

İnsan ve kötülük

Kötülük insanlık tarihinin en önemli meselelerinden biridir. Gerek felsefe alanında gerekse başka alanlarda kötülüğün gerçek anlamı çağlar boyu tartışılmıştır. İyilik ile birlikte var olan bir kötülükten bahsedebilir miyiz? Kötülük gerçekten var mıdır? Farabi'ye göre insanın iradesine bağlıdır. Âlem ve mahlukat kusursuzdur. Ancak insan eliyle var edilen bir kötülük vardır. Dolayısıyla insan eliyle var edilen bilinçli kötülük dışında kadim bir kötülükten bahsetmek imkânsızdır. Farabi insanın doğası ve yeryüzünün iyilik üzerine olduğunu söyler. İnsanın yaratılışı iyilik üzerinedir. Ancak insanın kendi iradesi onun nasıl bir insan olacağını belirler. Sizce de Farabi haklı değil mi?

"Kötü
insan ruhu
ile ilişkisini
kaybeden
insandır."

Farabi ve müzik

Bahsettiğimiz gibi Farabi müzik konusunda uzman bir isim ve mucitti. Onun müzik ile ilgili tespitleri ve teorileri hem Doğu hem de Batı'yı derinden etkilemiştir. Müzik ile ilgili bıraktığı eşsiz eseri *Kitâbu'l-Mûsikî el-Kebîr* yüzyıllar boyu Batı ve Doğu'da başvuru eseri olarak kullanılmıştır. Farabi seslerin, aralıkların, ritimlerin ve usulün niteliklerini incelerken kendinden önce müzik ile ilgili yapılan bazı kalıplaşmış tespitleri de asılsız bulur. Müzik aletlerindeki seslerin hava titreşimleri sayesinde meydana geldiğini savunurken diğer yandan da yapmış olduğu besteler elden ele büyük bir heyecanla dolaşmaktadır.

Farabi kendinden önce ortaya konulan teorileri inceleyip bunların eksiklerini bulup çok farklı fikirler geliştirmiştir. Özellikle Batılı araştırmacılar Farabi'nin

bu tespitlerinin orijinal olduğunu, kendine has bir bilim insanı olduğunu söylemektedir. Burada bizim sorgulamamız gereken en önemli meselenin de Farabi'nin bizim eğitim sistemimizin neresinde olduğudur. Biz Farabi'ye bu kadar yabancıyken Batı'nın ona bu denli yakın olması bizim gevşekliğimiz değil de nedir? Farabi hayatını ilim yoluna vakfederken biz günümüz eğitim sisteminden Farabi'ye ne kadar yer ayırıyoruz?

"İnsan azimle
her şeyi
başarabilir."

Farabi ve akıl

"Akıl" insanı diğer canlılardan ayıran, ona düşünme, sorgulama, ayırt etme yeteneği veren insana özel çok değerli bir anlama aletidir. Farabi bütün insani yetilerin üzerinde akıl olduğunu söyler. Farabi'ye göre akıl insanı tamamlayan en büyük özelliktir. İnsan bir şeyin bilgisini sadece akılla idrak edebilir. Farabi'ye göre duygular da çok önemlidir. Ancak aklın olmadığı vücutta duygular sadece içgüdüsel olarak kalacaktır. Çünkü aklın olmadığı yerde duyguların da tanım olarak bir anlamı kalmayacaktır. İnsan olarak duygularımızı anlamlı kılan da şüphesiz akıldır. Farabi hiç şüphesiz akıl meselesini ele alırken duyguları da yok saymaz. Duyguları akla ek bir kaynak olarak görür. Nesnelerin akılla kavranabileceğini ama duygular olmadan da nesnelerin önemini kavranamayacağını söyler. Yani akıl ve ruh ilişkisi Farabi için çok önemlidir...

"Cahil insan
kimdir?
Cahil insan
aklını kendini
eğitmek ve
öğrenmek için
kullanmayan
insandır."

Farabi ve mutluluk

Farabi için mutluluk mutlak, kayıtsız, şartsız, karşılıksız iyiliktir. Ona göre insanın en büyük kazanımı mutluluktur. Mutluluğu kendisine amaç edinen insan her daim doğru yol üzerinde olacaktır. Ve Farabi şu çok önemli noktayı açıklığa kavuşturur: Mutluluk maddeye ihtiyaç duymayan, herhangi bir maddenin varlığı ya da yokluğu ile alakası olmayan yüce bir kazanımdır der. Ve şunu da ekler: *"Mutluluk insanın aklının ulaşabileceği en zirve kazanımdır."*

Farabi insanın çok farklı özelliklerle doğduğunu, bu özelliklerini akıl ile geliştirirse mutluluğa ulaşabileceğini söyler. Ahlaklı ve mutlu olabilmek için aklı da şart koşar. Farabi için mutluluk herhangi bir hazza dayalı değildir. Yani herhangi bir nesnenin kazanımı mutluluğun kazanımı değildir. Bu hususun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Günümüz modern insanı mutluluğun bir insanın varlığı veya herhangi bir nesnenin

kazanımı olduğunu zanneder. Bir nesneyi aldığınızda yaşanılan o hissiyat mutluluk değildir. Ya da bir insanın sizinle beraber olması ve sizde uyandırdığı hisler de mutluluk değildir. Bu yanılsamalardan kurtulanlar ancak gerçek mutluluğun ne olduğunu kavrayabilir.

Farabi için mutluluk hazzın ötesinde bir anlam içerir. İnsanın buna ulaşabilmesi için de hayatın içinde ölçülü olması gerekir. Ona göre mutluluğun sağlanması için insandaki duyguların akıl denetiminde olması gerekir. Görüldüğü üzere Farabi'nin mutluluk anlayışı olağanüstü diyebileceğimiz derecede müthiştir.

"Sende olanı
paylaşmayı
bilirsen
mutlu da
olursun."

Eksik ve kusurlu siyasal rejimler ahlaki açıdan eksik ve kusurlu hayatlara yol açar

Aristoteles ve Farabi gibi felsefeciler ahlakı siyaset için de değerlendirmişlerdir. Nasıl ki toplumun kendi içinde ahlak, aile ahlakı, iş ahlakı gibi değerlerden bahsediyorsak, devlet ve toplum ilişkisinde iki tarafın da birbirine karşı ahlaki normlarla yaklaşması doğru olandır. Siyaset ahlakı, siyasetçilerin görevlerinde nasıl davranması gerektiğinin ve nasıl olması gerektiğinin tanımıdır. Hayatın her alanında ahlaki kurallar çok önemlidir. Ancak bu kurallar siyasette daha da önemlidir. Siyasetçi iyi olanı gözetmek, doğrunun yanında olmak ve yalan söylememekle mükelleftir. Kendi çıkarları için değil, toplumun çıkarları için hareket etmeye zorunludur. Ancak kötü ahlaklı, yalan söyleyen, doğrunun yanında olmayan siyasetçilerin de var olması, iyi ve doğru siyasetin karşısına kötü siyaset kavramını da getirmiştir.

Siyaset ahlakı ve siyasetçi ahlakını birbirinden ayırmak gerekir. Biz özellikle günümüzde bu ayrımı siyasetçi-ahlak ilişkisi üzerinden ele alıyoruz. Ancak asıl mesele siyaset-ahlak ilişkisidir. Siyaset ahlaklı mıdır? Peki siyaseti ahlaksız olarak ele alırsak, siyasete atılan siyasetçinin ahlaklı olduğunu söyleyebilir miyiz? Bu tarz sorular özellikle Farabi ve Aristoteles gibi felsefecilerin ilgi alanı olmuştur. Farabi'nin daha önce de bahsettiğimiz erdemli devlet, erdemsiz devlet ayrımını bu konunun içinde de değerlendirebiliriz.

"Kim olduğunu
keşfetmek
için önce
mükemmelliği
keşfetmek
gerekir."

Farabi ve cahil insan

Farabi cahil insanı "bilgisiz insan" olarak tanımlar. Ve şöyle der: *"Cahil insan (bilgisiz insan) yeme, içme, zevk peşinde koşan insandır. Bunların bazıları rahatlığın verdiği bolluk ile öfke duyularını kaybetmişlerdir. Bazıları ise tam tersine rahatlığın verdiği bolluk ile son derece öfkelidirler. Bunlar genellikle şehvetine düşkün insanlardır. Bedensel zevklerine tutsak olmuş bu insanların kendi arzuları dışında hiçbir hedefi yoktur. Onlar bu düşkünlüğün içinde debelenirken düşünmek, öğrenmek, sorgulamak gibi yeteneklerden de mahrumdurlar. Tamamen dünya zevklerine kendilerini kaptırmış bu insanlardan kendi nesilleri de zarar görecektir. Cahil insan mutluluğu bu gibi dünyevi zevklerin içinde zanneder. Onun için bedenin ihtiyacı olan her şey bir mutluluk sebebidir. Gerçek mutluluğu sorgulamazlar, gerçek mutluluğun ne olduğunu dahi düşünmezler. Bu insanlar ahlaki düşkünlükleri hoş görmektedirler, onlar için ahlaki düşkünlük kötü bir*

şey değildir. Çünkü onlar kendi nefisleri, kendi arzularına tutsak olmuş insanlardır."

Buradan da anlaşıldığı gibi cahil insanın amacı kendisini geliştirmek, bilgiye yönelmek ve bir şeyler öğrenmek değildir. Onun hiç böyle gayesi, zorunlulukları ya da arzusu yoktur. Onların mutluluğu tamamen şehvet ve mal düşkünlüğünden ibarettir, istedikleri şeyler olduğunda onlar kendilerini çok mutlu hissederler, ancak istedikleri şeyler olmadığında ise tamamen mutsuzdurlar...

"Fazlalıkları
ve kendini
meşgul eden
her şeyi
bırakırsan,
huzuru
yakalarsın."

Farabi'de insan ve toplum

Farabi toplumların cahil şehirlerde yaşadığını, bireyleri gerçek mutluluğa götürecek erdemli şehirlerden uzakta olduğunu söyler. Farabi dünyadaki devletlerin de erdemli devletten uzak olduğunu söyler. Bu devletlerin toplumlarını şöyle sıralar:

Cahil şehir: Bu şehrin insanları gerçek mutluluktan habersiz, dünya zevklerine saplanmış insanlardır. Bunların yöneticileri de kendileri gibi cahil ve zevk düşkünü insanlardır...

Farabi cahil şehir tanımını yaptıktan sonra cahil şehri de kendi içinde şöyle sınıflara böler:

Zaruret şehri: Yaşamın zaruri ihtiyaçlardan ibaret olduğu bu şehirde beslenme ve insanın temel ihtiyaçları dışında hiçbir şey önemli değildir...

Zenginlik şehri: Halkın zenginlik içinde yaşadığı, ancak kendilerinden başka kimsenin düşünülmediği şehirdir...

Düşüklük şehri: Tamamen hazza dayalı, insanların şehvetlerinden başka bir şey düşünmediği, eğlence peşinde koşan insanların olduğu şehir...

Şeref şehri: Halkın tamamen ün ve övgü peşinde koştuğu şehir...

Güç şehri: Halkın tamamen kendilerini herkesten çok daha güçlü hissettiği ve başka insanlara ve toplumlara hükmetmekten zevk alan şehir...

Farabi'ye göre erdemli insanların bozuk toplumların içinde durması son derece zararlıdır. Erdemli insanın bulunduğu bozuk yerden ayrılıp acilen erdemli insanların olduğu yerlere gitmelerini öğütlemektedir. Çünkü Farabi erdemli insanın erdemsiz toplumların içinde olmasının onu körelteceğini ve gerçek kişiliğinin zedelenebileceğini düşünmektedir. Bu tıpkı insanın içerisinde yaşadığı toplum ve çevresi tarafından şekillendirilmesi gibidir. Çünkü her insan kendi çevresindeki beş insanın toplamıdır. İnsanı ne yazık ki içinde bulunduğu çevre şekillendirmektedir. Her ne kadar o insanlardan uzakta durulmaya çalışılsa da ister istemez bazı hususlarda insanı olumsuz olarak etkilemektedirler...

"Sevgi
dönüştürücüdür.
Mutlak iyiliktir.
Sevmeyi ve
sevilmeyi bilmeyen
bunu bilmez."

Devlet

Nedir bu devlet?

Platon adalet nedir sorusuna cevap aramak için ilkönce şu soruyu sormuştur. "Adil insan nasıl olur?" Bu sorudan da adalet nasıl olur ve adil toplum nasıl olur sorularını sorarak devlet nedir sorusuna gelir. Ve bu sorulardan sonra devlet sorusuna gelen Platon "Devlet nedir?" sorusunun olduğu yere çıkar. Platon'a göre adalet diye bir şey varsa, adil insan diye bir şey de vardır. Adil insan diye bir şey varsa, adil toplum da olmalıdır. Adil toplum var ise adil yönetim de olmalıdır. Platon bu noktadan sonra adaletin "toplum" üzerinden ele alınabilen bir mesele olması gerektiğini söyler.

Aristoteles ise insanın siyasal bir varlık olduğunu söyler. Ve insanın bir devlete muhtaç olduğunu da ekler. Ona göre topluma ve devlete ihtiyaç duymayan tek canlı hayvanlardır. Bu yüzden devlet doğal ve zorunlu bir kurumdur. Ve devlet aileden de önce gelir. Kısacası devlet belirli bir kara parçası üzerinde yaşayan insanlara düzen tesis eden siyasi bir yapıdır.

Peki Farabi'nin felsefesinde devlet nedir?

Farabi insanın ideal toplum içinde mutlu olabileceğini söyler. Doğru intizam edilmiş bilgili bir toplumun içinde ancak insan mutluluğu bulabilir. Farabi'ye göre insan sosyal-politik bir varlıktır. İnsanın bir toplumun içinde var olması ve yaşamında politika olması o bireyin yetkinleşmesi ve mutlu olmasını sağlar. İnsanın maddi olarak var olabilmek, aile, geçim meselelerinin hakkından gelebilmek için bir toplumda olması zorunludur. İnsan seçen-seçilen, yöneten-yönetilen bir varlıktır. İnsanın huzurlu bir toplumda var olması da siyasal bir yönetim tarafından gerçekleştirilebilir. Erdemli devlet ve adil bir devlet ise ancak kendi içinde yaşadığı farklı milletten insanların birbirlerine yardımları ve hoşgörüleriyle erdemli bir devlet olabilir.

Platon'dan da etkilenen Farabi "erdemli devlet" ve karşıtlarını ele alarak "Kurulabilir İkinci En İyi Yönetim"den bahseder.

İdeal devlet bir sözleşme ile ortaya çıkmıştır. Farabi sözleşmeci düşünürler olarak bilinen Hobbes, Locke ve

Rousseau gibi Batılı düşünürlere öncülük ederek toplumsal sözleşme denilen bir kavramı ortaya atmıştır: *"Bazı insanlar zalim, çıkarcı ve zeki oldukları için, bazı insanlar ise güçsüz ve zayıf oldukları için adalet isterler. Nitekim adalet isteyen bütün insanlar bir araya gelir ve herkesin ortak noktasında bir fikir geliştirirler. Bazı isteklerinden feragat ederler ve bir sözleşme yapılır. İşte devlet bu şekilde kurulur."*

"Devlet
insanlar
için vardır."

Devlet ve toplum
(Adalet ve sevgi)

Farabi insanların sevgi ile mutlu olabileceğini söyler. Buna ek olarak da toplumların da sevgi ve adalet ile birlikte mutluluğa erişebileceğini de söyler. Bu noktada bile Farabi'nin sıradan bir filozof olmadığını anlayabilmemiz mümkün. Toplumların da daha ileriye gidebilmeleri için nelerin öncelikli olduğunu kısa ve net bir şekilde bizlere anlatmaktadır. Sevginin olmadığı bir ülkede, adaletten bahsedebilmemiz de pek mümkün olmaz açıkçası. Sevgi öncelik olarak devletin halkını sevmesiyle başlar. Ardından bu sevgi, devlete duyulan saygıyı getirir. Lakin şöyle bir durum var ki ancak adil olan yönetimler halkını sevebilir. Zaten bir yönetimin halkını sevip sevmediğini adil olup olmamasından anlarız. Adaletin olduğu ülkede ise her şey kolay olur.

Toplumların mutlu olabilmesi için temelde olması gereken de işte budur. Adalet ve sevgi! Buradan da anladığımız üzere Farabi sevgi ve adaletin insanların bir arada yaşayabilmeleri için vazgeçilmez iki değer olduğunu bizlere göstermektedir.

Kendi halkından çok kendi ceplerini düşünen idarecilerden nasıl bir sevgi ve adalet anlayışı bekleyebiliriz ki? Kendini halkından üstün gören, kendi cahilliklerinden bihaber yöneticiler, ülkelerini ve toplumlarını felakete sürüklemekten başka bir işe yaramayacaklardır.

Farabi erdemli bir hayata ideal bir toplumun içinde yaşandığı takdirde ulaşılabileceğini söyler. Farabi'nin özellikle erdemli devlet kavramına dikkatle eğilelim ve bize ne anlatmaya çalıştığına önce bakalım. Farabi devletleri ikiye ayırır: Erdemli Devlet ve Erdemsiz Devlet. Farabi Erdemli Devlet'i sağlıklı bir insana benzetir. İnsanın bütün organlarının sağlıklı bir şekilde çalışmasının, kalbin sağlığından geçtiğini söyleyerek, devletin kurumlarının da sağlıklı çalışmasının, devlet yöneticisinin adaletine, yetkinliğine, bilgi birikimine ve ahlakına bağlı olduğunu söyler. Yani burada kısa ve öz bir şekilde şunu net bir şekilde görüyoruz ki devletin bozulması, devlet başkanından başlar. Erdemli Devlet için, devletin başındaki idarecinin de erdemli olması gerekliliğini Farabi bizlere kısa ve net bir şekilde böyle anlatmaktadır. Bir diğer husus da, burasının çok önemli olduğunu düşünüyorum, devlet yöneticisinin tanımı. Farabi bunu da şu şekilde açıklıyor.

Farabi'ye göre erdemli devletin başkanında bulunması temel nitelikler şunlardır:

Tam ve sağlıklı bir fiziki yapı.

Kendisine söylenen her şeyi doğru anlayıp sağlıklı değerlendirme yeteneği, idrak etme. Çözümleme.

Keskin bir zekâ ve anlayış.

Güçlü bir hafıza.

Düşüncelerini açık, anlaşılır ve doğru bir şekilde ifade edebilme yeteneği.

Öğrenme ve öğretmeyi sevme, bilgi ve eğitim için her türlü zorluğa karşı koyabilme.

Beslenme, eğlence, mal ve mülk, cinsel ilişki gibi geçici ve kaba hazlara düşkün olmama.

Doğruluk ve dürüstlüğü her zaman ön planda tutup, yalancılara karşı dimdik durabilme.

Haksızlık ve zulme karşı koyan. Adalet için çelik gibi bir kişilik.

İnsanlık onuruna önem veren bir kişilikte olmak.

Yapılması gerekeni azimle, kararlılıkla yapma cesaretinde olmak.

Açgözlü olmamak. Gönül zengini olup, dünyevi düşkünlüğe kapılmayan biri olmak.

Peki "Erdemsiz Devlet" nedir?

Farabi Erdemsiz Devlet'i şu şekillerde tanımlar:

Sapkın Devlet.

Fasık Devlet.

Cahil Devlet.

Değişebilen Devlet.

Ve bunlara ek olarak da, Erdemsiz Devlet'i devlet başkanının erdemsizliği ile ilişkilendirerek, "*Devlet başkanının ahlakı, adalet anlayışı devleti belirlemede en önemli husustur*" der. Farabi'ye göre siyaset bilgelik gerektiren bir sanattır. Ve bilgelik ancak adil insanlarda olan bir şeydir. İyiyi gözetmek, kötüye karşı durabilmek, doğruyu savunmak, yalana karşı savaşmak, hak yememek, insanların haklarını savunmak. Bunlar ancak doğru bir kişilikte olabilecek niteliklerdir...

"Kötülük,

seçme ve

iradenin

bir ürünüdür."

Yapay zekâ, bulanık mantık ve Farabi

Aristo'nun ortaya koyduğu mantık teorisine göre her şey iki noktadan ibarettir. Yani ya vardır ya yoktur. Ya olmuştur ya da olmamıştır. 1 veya 2 gibi yani 1,5 yoktur. Her şey kesinlikten ibarettir. Ancak kökü Farabi'ye dayanan Bulanık Mantık teorisi, dünya bilim tarihini baştan aşağıya etkilemiştir. Nasıl mı? Öncelikle bulanık mantık nedir onu anlayalım.

Bulanık mantık kavramı yapay zekâ, matematik, sosyoloji, robot teknolojileri, tıp ve fen bilimlerinin ortasında durmaktadır. İnsan ve makinenin birbirine yaklaştığı noktalardan biri olarak kabul edilen bulanık mantık sayesinde insan deneyimi ve insana ait veriler, yapay zekâ gibi teknolojiler tarafından kullanılmaya uygun bir halde makinelere aktarılıyor. Bu bilgisayar ortamına aktarılarak işlenebilir hale gelen yani matematiksel olarak ifade edilen veriler makinelere yetenek

kazandırıyor. Çünkü aslında bu veriler insana ait veriler ve hareketlerden ibaret.

Peki yapay zekâ ile Farabi'nin ne alakası var? Direkt oraya gelelim. Farabi her şeyin netlikten oluşmadığını, kesinlik ifade etmeyeceğini söyleyerek, iki kesinlik arasında da bir nokta olduğunu söyler. İşte bu nokta buçukluk kısımdır. Yani sadece 1 veya 2 yoktur, 1,5 da vardır. Peki bunun makinelerle ne alakası var? Şöyle alakası var ki en basit örnekten yola çıkıyorum. Bulaşık makinesine bulaşıkları koyduğunuzda eğer kesinlik mantığından yola çıkarsak o makinenin tek tip yıkama yapması lazım. Yani ara ayarlarının olmaması lazım. Ancak bir bulaşık makinesinde birden fazla farklı farklı yıkama şekilleri ve saat ayarları var. İşte o ayarlar buçuk teorisini yani bulanık mantık kullanılarak programlanmış buluşlardır.

Bir örnek daha vermek gerekirse, klasik mantıktan yola çıkarsak bir yemek ya pişmiştir ya da pişmemiştir. Yemek yapan elektronik bir aletin nasıl olacağını klasik mantıkla maalesef açıklayamayız. O makineye ara ayarlar, 10 dakika 20 dakika ve 8 dakika gibi bir ayar mekanizması gereklidir. Klasik mantık bize tek tip bir şekil verirken bulanık mantık hayatı kolaylaştıran buçuk ayarlarını da verir. Kısacası bulanık mantık, klasik mantığın açıklama yapamadığı noktalarda devreye girip değişkenlikleri ele alan, hayatımızı kolaylaştıran bir mantıktır. Hayatımızın her noktasında bulanık mantıktan faydalanabiliriz.

"Saygı
bir toplumun
en olmazsa
olmaz direğidir."

Felsefe ve aşk

İslam felsefesinde kısaca aşk, her şeyin Allah'tan başlayıp yine O'na dönmesidir. İslam felsefesinde bu mesele ilk kez Farabi ile gündeme gelmiştir. Aşk teriminin Arapça aslı "ışk" kelimesidir. Işk, aşırı sevgi anlamına gelmektedir. Edebiyatımıza ve tasavvufa fazlaca konu olan aşk, ilahi ve dünyevi olmak üzere iki alana ayrılır. Felsefede ise kozmolojik, epistemolojik, teolojik, etik ve estetik meseleler çevresinde ele alınıp incelenmiştir. Böylece Allah-âlem-insan ilişkisi incelenerek mutlak mutluluğa ulaşma ulaşmak amaçlanmıştır.

Empodekles tarafından ilk kez felsefede üzerinde çalışmalar yapılan "Aşk" genel anlamıyla bir başka duygu ile ele alınmıştır: "Aşk ve Nefret." Bu iki zıt duyguyu ele alan Empodekles Aşk ve Nefret'i "hareket" olarak açıklamıştır. Yani her iki duygu da güçlü ve sürekli değişmektedir. Sokrates ise ölümün olduğu bu dünyada ölmeyecek tek şeyin aşk olduğunu söyleyerek farklı bir

bakış açısı geliştirmiştir. Sokrates'e göre asıl olan yaratıcı ve aşktır.

Tam anlamıyla "Aşk" kavramının gelişmesi ise Platon ile olmuştur. Platon'un aşk ile ilgili ortaya koyduğu fikirler İslam tasavvufu ve felsefecilerini de etkilemiştir. Ancak şu unutulmamalı ki Farabi aşk meselesine orijinal ve derin tespitler de getirerek bambaşka bir "Aşk" tanımı oluşturmuştu. Ancak ilk olarak biz Platon'un aşk kavramına yaklaşımını inceleyelim.

Platon felsefesinde gerçek aşk Tanrı bilgisine ulaşmak demektir. Son derece ruhani bir meseledir. Platon'a göre gerçek aşka ulaşmak insanı gerçek mutluluğa götürecektir. Ve gerçek mutluluk gerçek aşka ulaştığımız için Tanrı'nın bir hediyesidir. Aynı zamanda Platon aşk kavramını derinlemesine ele alırken güzellik kavramı ile de bunu açıklayarak, "Aşk güzelin sevgisi değildir" der. "Tam tersine aşk güzelliği var etmektir" diyerek ekler.

İnsanın nihai amacı gerçek ve güzel bilgiye ulaşabilmektir. Bu da güzelliğin asıl özünü kavramak ve anlamaktan başka bir şey değildir. Gerçek güzellik her şeyden arınmıştır. Katkısızdır, karşılıksızdır, hiçbir çıkar yoktur onun içinde. İşte bu bahsedilen güzellik insanın beden güzelliği değildir. Herhangi bir nesnenin güzelliği değildir. Tam tersine bu güzellik en yüce ve en büyük güzel olan Allah güzelliğidir. Bütün güzellikler O'ndan başlar, O'nun güzelliği ölçülemez ve değişmez. Ve bu güzelliğe ulaşmak son derece zordur.

Buna ancak erdemli insanlar ulaşabilir. Bu noktaya ulaşmak ise insanın kendisinden geçmesiyle olur tıpkı daha önce* Hallac-ı Mansur'da anlattığımız gibi Hallac'ın kendisinden kopup yaratıcıyla bütünleşmesi ile olur. İşte bu noktada gerçek bilgi, gerçek sevgi açığa çıkar. İnsanın gerçek aşka ulaşması kendi ruhunu, anlamını bilmesiyle olur. Bunun dışında olabilecek her şey suni bir yanılsamadan öteye geçemez. Teslimiyet, bilgi, düşünce, hareket bir araya gelerek ruhun gerçek aşk isteğini böylelikle açığa çıkarır.

İslam felsefesinde ise aşkı ilk açıklayan El Kindi olmuştur. Ancak bunu derinlemesine ele alan ve sistematik bir şekilde açıklayan Farabi olmuştur. Farabi'ye göre her insanın içinde kendine ait bir dünyası, cevheri olsa da insanları birbirine bağlayan bu cevherden kaynaklanan sevgi ve muhabbettir. Bu sevgi ise Allah'tan gelmektedir. Bu yüzden Allah'ın bize bahşettiği bir hediye olan bu sevgiyi insanlar iyi değerlendirmelidir. Farabi'nin bahsettiği gerçek aşk ise geçici bir eylem olan başkasını sevmek değildir. İnsanın ruhunun doğrudan Allah'a tabi olup ona bağlanmasıdır. İnsan ancak bu şekilde yaparsa yani Allah'a duyduğu sınırsız sevgi, karşılık beklememe, teslimiyetle gerçek aşka ulaşabilir. İnsanın yaşama nedeni sadece var olmak değildir. Hele ki var olup dünyevi hırslara gömülmek

* Hallac-ı Mansur, *Cehennem Acı Çektiğimiz Yer Değil Acı Çektiğimizi Kimsenin Bilmediği Yerdir*, Yayıma Hazırlayan: Mesud Topal, Destek Yayınları-2020

hiç değildir. Nitekim Peygamber efendimiz Hz. Muhammed "Her an ölecekmiş gibi ahirete, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya çalış" derken insanın nasıl bir denge üzerinde durması gerektiğini söylemektedir. İnsanın yaşama amacı gerçeği bulmak, anlamak, yorumlamak ve açıklamaktır. Bu düşünce ve inanç dengesinde insana yol gösteren ise aklıdır. Farabi aşkı tam bu manada bizlere anlatmaktadır. İnsanın duygularını yanıltan ve onu gerçeklerden uzaklaştıran hislerden koruyan gerçek aşktır. Aklın bile yanıldığı yerlerde direkt devreye aşk girer. Aşkın ve aklın sürekli birbirleri ile olan ilişkisi ise felsefedir. Felsefe insanı aydınlatan, düşündüren ve soruları çözen coşkulu bir düşünce hareketidir. İnsan gerçek varlığını ancak ve ancak felsefe ile kavrar. Felsefe ile varlığını kavrayan insan ise gerçeği bulan olur. Bilinenden başlayıp bilinmeyene ve merak edilene ulaşma sanatıdır felsefe. İnsan ancak aşk ve aklın beraberliğiyle kendine yol bulabilir. Farabi'ye göre insan bunu hak etmektedir. Çünkü insan bu evrenin bir özetidir...

"Sevmek,
değer
vermektir."

Erdemlerin en büyüğü ilimdir

Bilmek, bilmek, bilmek...

Bilmek insanın arayışının en üst mertebesidir. Bilmek için önce anlamak gerekir. Anlamak için de öğrenmek gerekir. Bu yüzden ilmi aramak ve ilim peşinde koşmak insanlığımızın en olmazsa olmaz gereksinimidir. Çünkü insan olmanın zorunluluklarından birisi de hiç şüphesiz üretimdir. İnsan düşünen, anlayan, üreten bir varlıktır. Bir şeyi üretmek için de bilmek gereklidir. İnsan bilince daha çok üreten bir varlıktır. Ürettikçe de bambaşka üretim kollarını icat eden bir varlıktır. Bu kavram insanı tekerlek icat etmekten, atomu icat etmeye kadar götürmüştür.

"Akıl,
insanın sahip
olabileceği
en yüce
değerdir."

Farabi ve görmek

İnsan gördüğü şeylere inanan bir varlıktır. Arkasında duran anlamı aramayı pek sevmez. Bu tekdüze ve sıradan insanın varlığına yaptığı bir ihanettir aslında. Şunu hiç unutmayın ki düşünmeyi bilen insanın, görmek için bakmaya ihtiyacı yoktur. Bakmadan önce düşünmek daha önemlidir. Farabi'nin "Bazıları uyanıkken de göremezler" dediği tam da budur. Duymak istemeyenden daha sağır insan, görmek istemeyenden de daha kör insan yoktur. "Görmek ve anlamak" başlığında buna değindik zaten. Ancak burada değineceğimiz şey görmeyi istemek olacak.

Bir yere baktığımızda orada ne varsa onları görürüz. Bir sandalye görüyorsak eğer orada bir sandalye vardır. Sandalyenin bilgisi ise, eğer nasıl yapıldığını görmüş isek veya biliyorsak o da veri olarak bizdedir. Fizyolojik olarak insanın bakmadan durması mümkün değildir. Bir nesneye bakmak o nesneyi görmek, o nesne ile ilişki kurmak demektir. Aynı zamanda bir nesneye sürekli

bakmanın da tehlikeli bir tarafı vardır. Uzun süre bir nesneye baktığınızda beyin gerçeklik algısını sadece o nesneye indirir ve o nesnenin çevresi flulaşmaya başlar. Artık göz ve beyin sadece o nesneye odaklanmıştır. Bu durumda da çevrede olan biten gerçeklikten insanı uzaklaştırır. Yani gördüğümüz gibi kendi beynimiz ve gözlerimiz de bizi bir an gerçeklikten koparır. İşte bakan ancak nasıl baktığını bilmeyen ve gerçeği görmeye çalışmayan insan da bu şekilde gerçeklikten uzaklaşır.

Gerçeklikten uzaklaşan insana ne derseniz deyin o kendi odaklandığı gerçekliğin dışına çıkmaz istemeyecektir. Çünkü kendi odaklandığı gerçekliğin dışında onu ilgilendiren hiçbir şey yoktur. Bu şekilde bir şeye odaklanan insan bir süre sonra o gördüğü şeyi bütün ayrıntılarıyla bildiğini zannedecektir. Genellikle insanlar bu şekilde aldatılırlar, aldatıcılar insanlara kendi fikirlerini önce ikna edici şekilde anlatırlar. Bunu anlatırken insanlarla dost gibidirler ya da bir baba gibi, veyahut da bir kurtarıcı gibi. Bunun çok farklı rolleri vardır. İnsanlar kendi kendilerini de ikna ettikleri zaman, baktıkları yerde neyi görmek istiyorlarsa onu görürler. Genellikle politikacılar ve toplum arasında ilişki buna benzer bir ilişkidir.

Görme gözde değil beyinde oluşan bir görüntüdür. Bu yüzden görmek ve anlamak göz ve beyin ilişkisi içinde olduğu kadar kalbin de içinde yer aldığı bir ekiptir aslında. Sonuçta anlamanın biraz da duygularla algılama tarafı da vardır.

"Aklını
kullanamayan
insan karanlığın
içinde kalacak
ve hiçbir şey
görmeyecektir."

"Kötü ya da
iyi hissetmenizin
nedeni
düşündüğünüz
şeylerdir.
Çünkü hissetmek
düşünmekle
başlar."

Hissetmek

İnsan düşünen bir varlıktır. Bunun yanı sıra hisseden ve arzulayan da bir varlıktır. Düşünerek dünyayı anlamaya çalışır insan ve bunun sonucunda da bilmeye ve hissetmeye ulaşır. Beğendiğimiz, sevindiğimiz, üzüldüğümüz şeyleri kavrayarak bir veri deposu oluşturuyoruz. Bunları bir araya getiren insanın nihai amacı haz ve mutluluktur. Mutluluk konusundan diğer başlıklarda çok bahsettik o yüzden mutluluk konusuna bir kez daha girmeyeceğiz.

İnsan önce düşünür, ardından hisseder, sonra da arzular. Bu üçünü birbirinden ayırmak imkânsızdır. Çünkü insan bu üç eylemi aynı anda yaşar. Bu üç şeyin kendi içinde farklı kategorileri, farklı tanımları olsa da insan bu üç şeyi aynı anda yaşayabilen bir varlıktır. İnsan kendini iyi hissettiğinde arzuladığı şeyin ona olağanüstü bir haz vereceğini düşünür, bu haz alma düşüncesi onu yüksek derecede motive edebilir. Çünkü bu

hazzın sonunda insanın varacağı yer kendisine göre çok mutlu bir yerdir. Mutlu olma düşüncesi insanın birçok şeyi arzulamasının da nedenidir. Peki ya bu hissetmek nedir? İnsan gerçekten hissedebilir mi? Ya da hissetmek bir yanılgı mıdır?

Temelde hissetmeyi şöyle açıklayabiliriz: Hissetmek; algılamak ve uyarılmaktır. Duygular da hafıza, hormonlar veya mekanik görme, temas gibi uyarıcı etkiler sayesinde aktifleşir. Hissetmek gerçektir, ama her hissedilen şey gerçek olmayabilir. Mesela kafadan vahşi bir yaratık uydurursak, iyi bir eş uydurursak ya da gerçekten karşılaştığımız biri hakkında bir şeyler düşünürsek onlardan korkabilir, sevebilir, çekinebiliriz. Çünkü beynimizde bilgiyi işleyen bir bölüm vardır ve bu bölüm makine gibi çalıştığı için her bilgiye aynı derecede yaklaşır. Diderot insan tanımına direkt olarak hissetmekle başlar ve "İnsan hisseden, düşünen, icat eden bir varlıktır" der. Hissetmek hayatımızın her alanında kullandığımız bir silah aslında. Bu silahı yararlı ve zararlı kullanmak da bizim elimizde. Hislerimizi aklımız ile yan yana koyabilirsek kendimize faydalı olan bir hayat inşa edebileceğimiz kesindir.

FELSEFE KİTAPLIĞI

Kendisinin Efendisi Olmayan Hiç Kimse Özgür Değildir
Epiktetos

*

Unutma Mutlu Bir Hayat Çok Az Şeye Bağlıdır
Marcus Aurelius

*

Gladyatör Kararını Arenada Verir
Seneca

*

Cehennem Acı Çektiğimiz Yer Değil Acı Çektiğimizi
Kimsenin Bilmediği Yerdir
Hallac-ı Mansur

*

Kaderini Sev Çünkü Aslında Hayatın Bu
Friedrich Nietzsche

*

Sen Beni Aşağılayabilirsin Ama Ben Aşağılanmam
Diyojen

*

Hayatın Değeri Uzun Yaşanmasında Değil,
İyi Yaşanmasındadır
Michel de Montaigne

*

Zor Zamanlar İçin İnsan Kalma Rehberi
Baltasar Gracián